2.5.2017

Kirjallinen lausunto valtioneuvoston selontekoon kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta **Agenda2030: Kestävän kehityksen Suomi – pitkäjänteisesti, johdonmukaisesti ja osallistavasti**/ Tulevaisuusvaliokunta

Teema: Miten voidaan edistää kestävää hyvinvointia? Miten kestävää kehitystä voidaan edistää hyvinvointitalouden ja –palveluiden avulla? Tulevaisuusvaliokunnassa on ollut keskustelua mm. siitä, että kaikki ihmiset eivät kykene käyttämään tarjolla olevia hyvinvointipalveluita, vaikka hyvinvointijärjestelmä itsessään olisi kunnossa. Mikä estää ihmisiä käyttämästä tarjolla olevia palveluja? Miten näitä esteitä voidaan poistaa?

Kiitämme mahdollisuudesta antaa lausunto Agenda2030 kansalliseen toimintaohjelmaan. Lausuntopyynnön mukaisesti tarkastelemme toimintaohjelmaa erityisesti nuorten ja nuorten palveluiden näkökulmasta. Keskitymme Painopisteeseen 2 – *Yhdenvertainen, tasa-arvoinen ja osaava Suomi*, mutta nostamme ehdotuksia konkreettisiksi toimenpiteiksi myös kohtiin: *1.5 Vauhditetaan kestäviä julkisia hankintoja valtionhallinnossa* ja kunnissa sekä *C.6 Vahvistetaan nuorten ääntä kestävän kehityksen kysymyksissä.* Toimintaohjelma on varsin yleispiirteinen ja laaja-alainen, joten sen konkreettista merkitystä kestävän hyvinvoinnin edistäjänä on vaikea arvioida.

<u>Yhdenvertainen, tasa-arvoinen ja osaava Suomi</u>

Painopisteen yleiset tavoitteet ovat kannatettavia. Niiden mukaisesti jokainen on arvokas ja tasa-arvoinen yhteiskunnan jäsen. Kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvinvointiin ja hyvään elämään, terveyteen, työ- ja toimintakykyyn, koulutukseen ja työllistymiseen. Kaikille myös kuuluu kokemus osallisuudesta ja merkityksellisyydestä osana yhteiskuntaa. Erityisen tärkeänä asiana tunnistetaan lasten ja nuorten hyvinvoinnista sekä yhteiskunnallisen osallistumisen tukeminen. Lisäksi huomioidaan yhteisöllisen toiminnan merkitys yksinäisyyden ja radikalisoitumisen ehkäisijänä. Ratkaisuna nuorten osalta esitetään, että uudistetaan ammatillinen koulutus sekä kehitetään nuorisotakuuta, taataan koulutuspaikka ja vahvistetaan nuorten sosiaali- ja terveyspalveluita (toki monet muutkin ratkaisut liittyvät myös nuoriin, esim. osatyökykyisten työllistäminen).

Huomiota esitetyissä ratkaisuissa kiinnittää se, että ne ovat palvelujärjestelmäkeskeisiä. Ratkaisujen ajatellaan löytyvän palveluiden tuottajien välisestä yhteistyöstä, palveluohjauksesta, työpajoilla tai kuntoutuksessa. Ratkaisut ovat myös yksilökeskeisiä, palvelut keskittyvät tukemaan yksittäisten nuorten polkua palveluihin tai työelämään. Näin yleisesti muotoiltuna on mahdotonta arvioida edistävätkö ne yhdenvertaista, tasa-arvoista ja osaavaa Suomea. Ohjelmassa ei tunnisteta tulevaisuusvaliokunnan esittämää kysymystä: Kaikki eivät kykene käyttämään tarjolla olevia hyvinvointipalveluita, vaikka hyvinvointijärjestelmä itsessään olisi kunnossa.

Nykyisten nuorille tarkoitettujen palveluiden ongelmana ovat järjestelmä- ja diagnoosikeskeiset toimintatavat. Toiminta korostaa järjestelmän logiikkaa ja asiantuntijoiden toimintaa. Palvelut ja niiden tavoitteet on määritelty tietyille tarpeille ja nuorille. Ensin on tunnistettu ongelma ja sen jälkeen luotu ratkaisuksi palvelu. Näin on syntynyt monitoimijainen, mutta siiloutunut palvelujärjestelmä. Monet nuoret tippuvat erilaisten määrittelyjen väliin ja jäävät vaille tarvitsemaansa palvelua tai tukea. Nuorten mahdollisuutta osallistua ja päätyä palveluihin rajaavat esimerkiksi sosiaaliturvan erilaiset muodot, tai diagnoosi tai sen puute. Nuorten halua osallistua ja päätyä palveluihin rajaavat esimerkiksi erilaiset pakot (aktivointisuunnitelmat tai päihteettömyys). Monet palvelut olettavat nuorilta suurempaa toimintakykyä kuin mitä heillä todellisuudessa on. Nuoret eivät välttämättä itsekään tunnista toimintakykynsä rajoitteita, kuten oppimisvaikeuksia tai mielenterveysongelmia. *Nuoren pitää olla oikeanlainen tai oikealla tavalla tuen tarpeessa, että palvelujärjestelmän on mahdollista tarjota tukeaan.* Tämä eriarvoistaa nuoria. Agenda2030 toimintaohjelma ei haasta tätä ongelmaa.

Ehdotuksemme toimintaohjelmaan sisällytettäväksi toimenpiteiksi:

1. Rahoitetaan nuorten voimavaroja vahvistavia yhteisöllisiä ja kynnyksettömiä palveluita asuinalueilla

Nuorten palveluiden tulisi tukea nuorten toimijuutta. Keskeisiä ovat silloin nuorten voimavarat sekä nuorten kasvua ja oppimista tukevien toimintamahdollisuuksien avaaminen nuorille. Paradoksaalisesti voi olla niin, että tehokkaimmat nuorten palvelut eivät pyri yksittäisten nuorten määrällisesti mitattavaan koulutukseen, työllistymiseen tai palvelusta-palveluun-poluttamiseen. Sen sijaan ne huomioivat nuorten moniulotteisen osallisuuden ja osallistumisen sekä yhteisöjen ja toiminnallisuuden tarpeen tässä ja nyt. Tämä edellyttää luottamusta siihen, että osallistuminen ja yhteistoiminta itsesään tuottaa hyvinvointia ja osallisuutta esimerkiksi koulutuksen ja työmarkkinoiden ulkopuolella oleville nuorille tai mielenterveyskuntoutujille, ja tätä kautta myös johdattaa nuoria tulevaisuudessa koulutukseen ja työmarkkinoille. Palveluihin osallistuminen tulisi tehdä portaattomaksi ja kynnyksettömäksi, jolloin nuori voi osallistua omia tarpeitaan vastaaviin palveluihin. Nuorten tietoa kannattaisi käyttää hyväksi palveluiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

Tämän kaltaisista palveluista löytyy hyviä esimerkkejä:

- **Nuorten kulttuuripaja –malli** perustuu kuntoutuskäsitykseen, jossa keskitytään sairauden sijaan ihmisen voimavaroihin ja mielenkiinnon kohteisiin. Kuntoutujat ohjaavat itse koulutuksen saatuaan toiminnallisia pienryhmiä ja he vaikuttavat toiminnan sisältöihin. Tavoitteena on nuoren aikuisen mielenterveyskuntoutujan arvon ja aseman palauttaminen ja hyväksyminen aktiiviseksi osaksi yhteiskuntaamme. Mallin on kehittänyt Sosped-säätiö.
- **BOUNCE-resilienssikoulutus** lisää nuorten osallistujien voimavaroja ja itsetuntemusta erilaisin harjoituksin. Tavoitteena on nuorten kyky selviytyä vaikeuksista ja toimia yhteisössään omien vahvuuksien avulla. Malli pyrkii vähentämään radikalisoitumista. Sitä ei kuitenkaan suoraan pidetä lähtökohtana, jotta osallistujia ei leimattaisi. Mallin on kehittänyt belgialainen kansalaisjärjestö Arctos. https://www.bounce-resilience-tools.eu
- **Portalen on asuinalueella sijaitseva ja kaikille avoin toimintakeskus.** Sillä on yksi tavoite: Mahdollistaa erityisesti vaikeasti työllistyvien maahanmuuttajien työllistyminen niille aloille, joille he itse toivovat työllistyvänsä. Lähtökohtana on yksilön ja yhteisön voimavarat, toiminnan vastavuoroisuus sekä verkostojen luominen. Toimintamalli on kehitetty Norrköpingissä (lisätietoja http://hyresbostader.se/)

2. Otetaan käyttöön ja kokeillaan uudenlaisia sosiaaliturvan muotoja nuorille

Sosiaaliturva tai sen puute ei saisi olla este avun ja tuen saamiselle. Sen ei myöskään pitäisi estää yhteiskunnallista osallistumista vaan mahdollistaa ja tukea nuoria. Erilaisia perustulon turvaavia malleja tulisi arvioida suhteessa nuorten palveluihin ja nuorten mahdollisuuteen kiinnittyä yhteiskuntaan. Osan nuorten työllisyyspalveluihin suunnatuista rahoista voisi suunnata nuoren omaehtoisiin, yhteiskunnallisiin projekteihin.

3. Luodaan kansallinen mentorointiohjelma

Nuori voi halutessaan päästä työllisyyspalveluiden kautta mentorointiohjelmaan, jossa hän saa toivealansa edustajan mentoriksi vuoden ajaksi. Mentori sitoutuu tapaamaan nuoren kerran kuukaudessa. Mentoreita rekrytoidaan kansalaisjärjestöjen avustuksella.

4. Julkisesti rahoitettuihin hankintoihin sisällytetään sosiaalisen työllistämisen velvoite

Tietty prosenttiosuus julkisista hankinnoista pitäisi suunnata osatyökykyisten tai ylipäätään vaikeasti työllistyvien nuorten ja maahanmuuttajien työllistämiseen. Näin pitäisi toimia erityisesti julkisesti hankituissa palveluissa, ja tähän sote –uudistus avaa hyvän mahdollisuuden.

5. Rahoitetaan perusasteen ja toisen asteen oppilaitoksissa kestävän kehityksen projekteja

Erityinen huomio kiinnitetään siihen, että 1) oppilaat osallistuvat projekteihin ideoinnista ja suunnittelusta toteutukseen asti, 2) projekteja toteutetaan erilaisissa kouluissa ja 3) nuoret saavat projektista kesätyön.

Lausunnon ovat laatineet professori Liisa Häikiö, post doc –tutkija Sanna Rikala ja tutkija Jarkko Salminen, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto. Sen laadinnassa on hyödynnetty seuraavia tutkimushankkeita:

Ketterä kaupunki/ sosiaalinen monimuotoisuus. 2016–2019. Strategisen tutkimuksen neuvosto, Suomen Akatemia.

Poissa pelistä? Nuorten aikuisten masennus ja työkyvyttömyys. 2016-2019. Suomen Akatemia.

Kuntoutus, palvelut ja työllistyminen. Nuorten kuntoutusrahaa saavien yhteiskunnallista osallisuutta vahvistavat käytännöt. 2017–2019. Kela.

OmaPaja. Nuoret ja sosiaaliset innovaatiot. 2014–2015. Asuinalueiden kehittämisohjelma, ARA.

OmaVerkko. Nuorten osallisuutta vahvistava palvelumalli. 2013–2015. Asuinalueiden kehittämisohjelma, ARA.